

позицію. А кожен кадр українського історичного кіно є кроком до духовної незалежності, яку неможливо зруйнувати ані пропагандою, ані зброєю.

Список використаної літератури:

1. Грицак, Я. (2022). *Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття*. Yakaboo Publishing.
2. Забужко, О. (2006). *Філософія української ідеї та європейський контекст*. Факт. https://shron1.chtyvo.org.ua/Zabuzhko/Filosofiiia_ukrainskoi_idei_ta_ievropeiskyi_kontekst_frankivskyi_period.htm
3. Грицак, Я. (2008). *Життя, смерть та інші неприємності*. Грані-Т. https://chtyvo.org.ua/authors/Hrytsak_Yaroslav/Zhyttia_smert_ta_inshi_nepriemnosti/
4. Демиденко, М. (2024). Історичне кіно як чинник формування національно-культурної ідентичності (конструювання соціально-культурного повсякдення). *Культура та інформаційне суспільство XXI століття* (Ч. 1, с. 25–26). ХДАК. <https://repository.ac.kharkov.ua/handle/123456789/3013>
5. Ніколаєва, Т. (2016). Історичні паралелі в російсько-українській пропаганді та їх ідеолого-культурна двовимірність. *Історико-політичні студії*, (2), 110–121. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=JGbTneIAAAAJ&citation_for_view=JGbTneIAAAAJ:8k81kl-MbHgC

Сирінський Р.А.,

доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін,

кандидат історичних наук, доцент,

Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса)

ІСТОРІЯ, МЕДІА ТА ПОЛІТИКА: ВІД ПАМ'ЯТІ ДО ПОПУЛІЗМУ ТА ПРОПАГАНДИ

В наш час інформаційний простір став не лише середовищем комунікації, а й чи не найважливішою ареною політичної боротьби, формування ідентичності та колективної пам'яті. Сучасні медіа не просто передають факти, що раніше

вважалось основною їх функцією. Вони дуже часто конструюють уявлення про реальність, впливаючи і на те, як суспільство сприймає минуле, і на те, як воно оцінює сучасне, і на те, яким прогнозується майбутнє. У цьому контексті історія та медіа перебувають у постійному діалозі: історія надає сенси і контекст медійному дискурсу, тоді як медіа визначають, якою саме історія постає перед суспільством.

Водночас саме у цьому полі — між пам'яттю, ідентичністю та інформацією — виникають такі феномени, як популізм і радикалізм, що стають викликом для демократичних суспільств. Вони небезпечні і самі по собі, але, використовувані в якості «криголамів» авторитарними режимами з їх необмеженими пропагандистськими і фінансовими ресурсами, стають подвійною загрозою міжнародним праву та безпеці, а також майбутньому демократії взагалі. Тому настільки важливою є протидія пропагандистським викривленням історії, яка має починатися з їх критичного осмислення, що вже на ранніх етапах може допомагати «злу пожирати самого себе», тобто розвінчувати маніпуляції та фейки, базуючись на їх же механізмах та особливостях.

Історія як основа самосвідомості нації

Історія є не лише викладом послідовності подій, а й системою найвагоміших сенсів, символів і наративів, через які індивід і суспільство осмислюють себе. Її основні сюжети, герої, війни, революції — усе це постає через призму сучасних медіа (телебачення, кіно, інтернет і соціальні мережі), які часто орієнтовані виключно на те, що формувати певні емоційні акценти: кого вшановувати, кого засуджувати, за що пишатися і чого боятися. Так створююся національні та цивілізаційні міфи, які стають частиною політичного дискурсу.

У посттоталітарних суспільствах, таких як наше, історія відіграє значно глибшу роль — є інструментом деколонізації свідомості. Київська Русь з її інститутом народного віча, середньовічні українські міста з Магдебурзьким правом, козацькі ради, на яких обирали кошових та гетьманів, допомагають

сучасним українцям зрозуміти свою відмінність від мешканців колишньої метрополії, «нанизаних» на ординську «вертикаль» влади, яка щонайменше з часів Івана III була суттю російської державності.

Але водночас ми бачимо і спроби російської пропаганди розвернути ці деколонізаційні процеси розповідями про «щасливе» співіснування «братських» народів у межах єдиних держав, яких усі «врагі» боялись чи хоча б поважали і не дозволяли собі «зовнішнього управління» та втручання у їх внутрішні справи. За межами цих слащавих наративів залишається правда про продзагони, Голодомор та репресії, які винищували українців не лише за спротив більшовистській політиці, а й за найменші спроби засумніватись у її правильності. Тому відновлення історичної правди — це не лише науковий процес, а й акт медійної саморепрезентації, через який суспільство звільняється від нав'язаних імперською пропагандою наративів минулого.

Адже зараз медіа не просто інформують, а й відбирають, структурують і емоційно забарвлюють інформацію (в тому числі і напрацьовану науковцями-істориками), створюючи «історію сьогодення». Цей процес певним чином нагадує редакторську роботу: те, що потрапляє в публікації (а особливо – в їх заголовки), стає частиною суспільної свідомості, а те, що ігнорується, може і зникнути з колективної пам'яті. Саме тому про історію, яка ретранслюється через медіа часто говорять як про динамічну, постійно редаговану версію минулого.

Журналісти чи блогери (які часто є просто замаскованими пропагандистами та провідниками імперських ідей), переосмислюючи історичні події, використовуючи їх для пояснення сучасності, можуть виконувати роль «нових істориків», але часто навіть без натяку на наукову відповідальність. Таким чином народжуються спрощення, маніпуляції, а подекуди — нові міфи, вигідні певним політичним силам. І найбільшу силу отримують ті міфи та фейки, на вигідні силам, здатним залучити на свою підтримку значний фінансовий та медійно-пропагандистський ресурс. Тоді історія у медіа може перетворюватися

на інструмент легітимації, адже кожна ідеологія шукає у минулому підтвердження своєї «історичної правоти».

Тому і розгортаються зараз інформаційні війни за інтерпретацію історичних подій — від Першої та Другої світових воєн та революцій, що слідували за ними, до сучасних конфліктів. І обираючи свою сторону, «лави», в яких будуть «боротися» у цій інфовійні, індивід обирає свою ідентичність, причетність до певної нації, а нація загалом (й індивід через неї) – до якої цивілізації вона бажає належати.

Популізм та радикалізм у медіа-просторі: спокуса простих відповідей та критична відповідь на них

Популізм, як відомо, є не лише політичною риторикою, а й способом мислення, що апелює до емоцій замість аргументів. І в сучасному медійному середовищі, де традиційні професійні ЗМІ витісняються соцмережами, а серед останніх починають домінувати базовані на коротких відео-рілсах, він стає особливо ефективним: просте і яскраве (часто конфліктне) повідомлення має набагато більше шансів бути почутим «ширнамасами», ніж складний аналітичний текст. Тому й історія використовується популістичними політиками та їх «ляльководами» як емоційний ресурс: вона спрощується до чорно-білої драми, в якій є «Ми» і «вони», при чому ми завжди «Герої», а вони — вороги – стовідсоткові «Негідники» (нацисти, бандити, зрадники).

Такі наративи створюють для слабко знайомого з реальною історією реципієнта ілюзію моральної очевидності й дозволяють уникнути необхідності аналітичного обґрунтування та складних дискусій.

І медіа в цьому випадку зачасту стають ретрансляторами виключно емоцій, а не підтверджених джерелами фактів. А остаточним Game-changer-ом тут стають

соціальні мережі чиї алгоритми «просувають» контент, що викликає гнів або страх, тим самим структурно підтримуючи популістичну логіку: радикальні висловлювання отримують більше охоплення, ніж зважені аналітичні пости, а

тим більше тексти-лонгріди перепоцнені з традиційних ЗМІ, де авторами все ще можуть бути професійні журналісти-аналітики чи науковці.

Ну а коли публічний простір переповнюється емоційними повідомленнями і зникає місце для раціональної дискусії, породжений цим зникненням вакуум заповнюється радикалізмом, який дає людям відчуття певності в своїй правоті, належності до «борців за правду» і схильність до простих рішень. В цьому контексті й історичні події стають для радикальних рухів символічною зброєю: як відомо, використання минулого для виправдання насильства або нетерпимості є типовим механізмом радикалізації. З цією метою з минулого «виривають» окремі події, що відповідають сучасним ідеологічним потребам радикальних сил чи їх закулісних «спонсорів», і перетворюють їх на лозунги.

Медіа ж, свідомо чи несвідомо, посилюють ці процеси, коли перетворюють радикальні заяви та заклики на «новини», а не на предмет критичного аналізу, що призводить до формування інформаційної екосистеми, де емоції завжди сильніше за ratio, а крайнощі звучать гучніше за розумні (а тому зачасту помірковані) аргументи.

Протидія ж популізму й радикалізму можлива лише через культуру критичного мислення, у якій історичні знання мають відігравати одну з ключових ролей, адже знання минулого дозволяє розпізнати повторення старих сценаріїв маніпуляції, а людина, що розуміє історичний контекст, спроможна побачити, як політики й медіа «перепакують» старі ідеологеми у нові гасла, наприклад «русского міра» замість «світлого майбутнього – комунізму». І дослідження методів радянської пропаганди, зокрема поголовне означення всіх ідеологічних противників в якості «фашистів», допомагає випрацювати уміння бачити, як історія використовується російською пропагандою у поточних інформаційних війнах.

А результатом вивчення методик російської пропагандистської машини має стати випрацювання механізмів протидії їй, в тому числі і з використанням історичних фактів, як то, наприклад, підкреслювання кремлівської методики звинувачувати своїх противників з злочинах, вчинених самою Москвою чи

підконтрольними їй силами. Історія знає чимало про такі акції росіян, зокрема про розстріли поляків у Катині та інших місцях, вину за які Кремль десятиліттями переклав на нацистів. Знання про таку російську методику дозволяло припускати, що і ряд інших звинувачень, які Москва висувала проти своїх противників є насправді відображенням її злочинних дій чи намірів. І зустрічі лідерів КНР, КНДР та РФ у вересні 2025 року в ході самміту Шанхайської організації співробітництва та святкування перемоги над Японією у Другій світовій війні дала докази того, що один із механізмів російської пропаганди, спрямований на «розлюднення» українців є в дійсності екстраполяцією намірів самого російського диктатора. Мова про знаменитий злив розмови лідерів трьох авторитарних про трансплантологію, завдяки якій вони збираються жити до 150 років. А варто нагадати, що одним із звинувачень, які росіяни висували проти українців ще з 2014 року є активність нібито підконтрольних Києву (чи його міфічним західним «кураторам») «чорних трансплантологів», які «розбирають на органи» або ж поранених бійців ЗСУ, або ж нещасних «дітей Донбасу».

Висновки. Збільшенню таких досягнень у боротьбі з пропагандою мають сприяти історична освіта, наукова журналістика, документалістика, культурна дипломатія, тобто інструменти, які допомагають суспільству зберегти баланс між національною пам'яттю і критичністю, щоб не припустити потрапляння нації, що деколонізується в полон уже нових національних міфів про власну стовітсоткову «позитивність».

Історія й медіа мають розглядатися в цьому контексті як два виміри одного суспільного простору, а не двома різними, нічим не пов'язаними між собою сферами. Історія значною мірою формує смислові корені медіа, в той час як медіа переосмислюють (часто, на жаль, спотворюючи) і поширюють історичні знання.

А взаємодія між ними сприяє формуванню національної свідомості. При чому на основі, так би мовити, взаємної підтримки: коли медіа перетворюються на арену попুলізму та пропаганди, історична наука здатна повернути глибину їх наративам, а коли історію спотворюють політичні інтереси, розголос про такі

явища і критичні виступи в медіа допомагають її очистити від ідеологічних нашарувань.

Таким чином взаємодія істориків і журналістів може посприяти стабільному функціонуванню основних інститутів демократичного суспільства, зокрема і одного з найважливіших із них – вільних ЗМІ, які будуть забезпечені від необхідності примусової участі у псевдоісторичних ідеологічно-інформаційних війнах.

Топчій О.С.,

старший викладач кафедри політичних технологій,

кандидат історичних наук,

Київський національний економічний

університет імені. Вадима Гетьмана

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

Актуальність теми. В умовах повномасштабної війни, неспровокованої агресії, що її розв'язала РФ проти нашої країни політика пам'яті набуває особливого значення і ваги. На сьогоднішній день колективна пам'ять це не догма чи річ яку не можна піддавати сумніву та дискусіям - у сучасному світі колективна пам'ять є об'єктом конструювання, перебудов, змін та, на жаль, маніпуляцій. Колективна історична пам'ять в сучасному інформаційному полі знаходиться в стані перманентних видозмін, що супроводжується фрагментацією, емоціалізацією та політизацією уявлень про історичний досвід минулого. Вона стала потужним засобом побудови ідентичності та об'єкт маніпуляцій. В українських умовах питання збереження правдивої пам'яті стало не тільки питанням наукової об'єктивності, без перебільшення є фактором національної безпеки і духовного виживання. З огляду на те, що мова йде про колективну пам'ять у глобальну цифрову епоху, ми маємо поєднати історію,